

אמרתי לו בן דורי אני והספר ישן. כלום אפשר לאחוז דברים שנכתבו לפני שנים. הלא הזמנים משתנים והדעות מתחלפות. היאך נציית היום למה שנכתב קודם אתמול. דיו לספרו להיות כחטיבה של היסטוריה, ברם להתנהג על פיו קשה. אפשר כפוי טובה הייתי באותה שעה, שהרי יודע הייתי שצדקה עשה עם הבריות שנתן להם את ספרו, שמיום שנתן להם את ספרו עמדו מקצתם מן טעיותיהם ותיקנו מקצת מעשיהם ומהם שינו אפילו את טבעם, ולבסוף אני מטיח דברים כלפי הספר. אלא שהאמת שלי היתה חביבה עלי ואמרתי מה שאמרתי, ולא עוד אלא שההזקתי טובה לעצמי שאפילו לאדם גדול כמוהו איני מחניף.

בשעה שדברתי לפני הדוקטור נאמן היה הדוקטור נאמן עומד ושומע כאילו פעם ראשונה היא לו לשמוע דברים כאלו. אף על פי שכבר נאמרו ונשנו, ועדיין נשנים והולכים. שכשם שמפליגים בשבחו של נאמן ומקלסים את ספרו כך רבו כנגדם המזוללים שמגנים אותו ואת ספרו, ויש שמתלוצצים ואומרים אין לספרו של נאמן ולאותו אדון... כלום ואין אדון כזה בעולם, אלא נאמן עצמו בדה אדון אחד מלבו ותולה בו את ספרו. אלמלא לא שמעתי דבריהם אפשר לא הייתי אף אני פותח פה כנגדו, אף על פי שאני יודע שיש אדון... ושאותו ספר בא מידו, ועד שלא הוציאו היה משתעשע עמו כל יום, ואינו טוען כנגד כולו אלא כנגד מקצתו.

סבור הייתי שהדוקטור נאמן רואה את דברי והבטתי בו כאדם האומר עכשיו מבין מר מפני מה איני נוהג על פיו. ברם הוא התחיל מדבר עמי חוכחות, וכשסיים את הדברים נתעטף והלך לו.

וכבר נצטערתי על פליטת פי, מי הזיקני להטיח דברים בפניו, ביותר נצטערתי שכל ימי הייתי מתאוה להכיר את האדון...

ואלמלי הטחתי דברים כנגדו אפשר שהייתי זוכה להכירו. אבל אף על נאמן נטרעמתי. הרי הוא אומר שאין להזיז מספרו כלום, והלא עד שלא הוציא את הספר היה הספר גנוז, וכי לא נשתנה מיום כתיבתו כלום. הלא בינתיים עמדו כמה חכמים וחידשו בכל מקצועות החכמה והמוסר, מה שהיה נאה לשעבר אינו נאה היום ומה שהיה מקובל לפני דורות אין מתקבל בדור זה. וכי לא טוב היה לדוקטור נאמן שיוודה, ומה שיש לקבל מספרו נקבל ומה שאין לקבל נזרוק.

שכניו שראוני מתלבט התחילו מדברים באותו ענין, וכולם לדבר אחד נתכוונו שאין לערער אחרי ספרו של נאמן. אפילו כל העולם כולו חוזר לתוהו ובוהו דבר אחד מדבריו אינו בטל לעולם.

מאחר שדבריהם הנאוני מחמת שמליצתם נאה כבשתי את האמת שלי בלבי וחשבתי מה שחשבתי והראיתי פנים לכאן ולכאן. ובתוך הדברים נטרעמתי על עצמי למה מבליע אני את האמת ואיני אומר כל תקפה.

גדול היה צערי באותה שעה שהעליתי עלי חמתו של הדוקטור נאמן. ברם הוא לא שמר לי עברתו וכשעמדתי לילך דא לפרוש ממני ונתן לי חבילה של מכתבים להביאם לבית הדואר לשלוח אותם באחריות. נטלתי את אגרותיו והנחתי אותן בחיקי ונתתי את ידי על לבי ואמרתי אעשה את שליחותי באמונה, ונטלתי את רגלי והלכתי לבית הדואר.

דרך הילוכי עברתי אהורי בית המדרש ונכנסתי להתפלל ערבית. חשיכה גדולה היתה אותה שעה. החמה כבר שקעה לגמרי והשמש עדיין לא הדליק את הנרות. מחמת אבלו של

פֶת שְׁמָה

מאת ש"י ענגון

ש"י למורה

כל אותו היום לא טעמתי כלום. לא טרחתי בערב שבת ולא היה לי מה שאוכל בשבת. אדם בורד הייתי, אשתי וילדי ישבו בחוצה לארץ וכל טרחת מזונותי היתה מושלכת עלי. אם לא הלכתי לאכסניאות ופונדקאות או אם לא התקנתי לי סעודתי בעצמי כבשתי את הרעב בתוך מעי. אף אותו היום עמדתי לילך לבית אוכל, אלא שהחמה ליהטה ככבשן ואמרתי מוטב לי לירעב ולא לילך בשרב שכזה.

כשתשש כחה של חמה לבשתי את בגדי והלכתי למלון אחד. וכבר שמחתי בלבי שאבוא בין הבריות ואשב לפני שולחן מלא שמפה נקיה פרוסה עליו ומלצר משמש לפני ואני אוכל תבשיל מחוקן ושותה חמין שאין אני צריך ליגע עליהם.

החמה כבר שקעה והכוכבים עמדו לצאת. החום פסק והרהובות נתמלאו והלכו. מסוף העיר ועד אמצעיתה נמשכו בני אדם הרבה והטיחו דברים זה עם זה. בקושי יצאתי מן האוכלסא ונטיתי לשביל היחיד.

בדרך דפק לי זקן אחד על חלוננו. הטיתי את ראשי וראיתי את הדוקטור יקותיאל נאמן עומד בחלון. מיד רצתי אצלו ושמחתי שמחה גדולה להקביל את פניו. לפי שחכם גדול הוא ויושב בשיבה. אף הוא יצא לקראתי ונתן לי שלום והחזרתי לו שלום ועמדתי לפניו באימה וביראה והמתנתי לשמוע מפיו דברים גדולים ועמוקים.

אבל הוא לא שח עמי בעניינים מופלאים בחכמה, אלא שאל אותי לשלום אשתי וילדי. אמרתי לו שעדיין הם בחוצה לארץ ימבקשים לעלות לארץ ישראל. אמר הוא אם מבקשים לעלות מפני מה אין עולים? אמרתי לו הזכרת לי צרתי, מה אעשה שיש עיכוב. אמר לי מה פירוש יש עיכוב, עקב עיכוב עקוב. התחיל מוכיחי בדברים. אמר לי עצלות שיש בך שאינך נותן נפשך להעלותם היא גורמת לך שהם מתגלגלים בלא אב וכלא בעל ואתה מתגלגל בלא אשה ובלא ילדים.

השאתי אותו לענין אחר והתחלתי מדבר בשאר עניינים עד שנתגלגלו הדברים על ספרו שהוציא בשמו של האדון... והפלגתי בשבחו שטרה ויגע לפרסם טיבו בעולם.

אבל הוא הסיע עיניו ממני, כאדם האומר מוטב להניח דברי שבח ולקיים דברי הספר.

בזמן שהיה מנהל בית ספר חקלאי שהיה מטייל עם בנות הכפר בלילה ומהפך את לבוניהן.

דבר מה יש בו במר גרסלר שכל הרואה אותו מיד נמשך אחריו. לפיכך אין לתמוה שעמדתי אני להביט בו. מר גרסלר מוטה היה יושב והמושכות היו רפויות בידו ונגררות למטה מפרסות רגליהם של הסוסים ומעלים אבק ובני אדם נרתעים לאחוריהם ובורחים בבהלה והוא יושב לו על דוכנו ומסתכל להנאתו שאותם שברחו תחילה חוזרים למקום שברחו משם והולכים מעצמם אחרי המרכבה ויש שקופצים לפני הסוסים ושמיחים.

מכיר אני את מר גרסלר. מיום שעמדתי על דעתי לא זזה ידו מידי. כשהייתי בחוצה לארץ היה מטייל עמי במרכבתו והיה מראה לי כל תענוגים ותענוגות. וכשהייתי עיף מהם היה בודה אחרים, ובין הפרקים היה מספר עמי דברי חכמה. מימי לא ראיתי אדם נוח כמותו. יש לך אדם שעושה עמך טובה, אחר כך הוא מבקש תשלום גמול. אבל הוא לא היה מבקש לעצמו כלום. אדרבא אם נתקהה עלי דבר מצא דבר אחר לשעשע בו את נפשו. מי יודע כמה הייתי עושה עמו, אלא שבינתיים נשרף ביתי ועליתי לארץ ישראל.

אף על פי שהוא חברי לא באה אותה צרה אלא על ידו. שבאותו לילה שנשרף ביתי ישב עם שכני ישראל מומר ושחק עמו בקלפים, וכיפר לו שכני שיש לו סחורה בתוך ביתו שאינו יכול למכרה ולחש לו מר גרסלר שישרפנה ויטול דמי אחריות. שכני שהיה מובטח באחריות קבל את ממנו, ואני שלא הבטחתי את קנייני יצאתי ריקם. ומה שנשתייר לי מן השרפה הוצאתי על עורכי דינים ששכרתי בעצתו של מר גרסלר שיתבעו את העיר לדין שלא הציילו את ביתי, שבאותו לילה היו הכבאים טרודים ביננו, אף בלי ההצלה היו דועים ולא הכילו את המים.

כמה פעמים אמרתי ידי משוכות ממנו. וקרוב היה לודאי ששוב לא יהא לי עסק עמו, כל שכן שהנחתיו בחוצה לארץ ואני עליתי לארץ ישראל. אבל כשבאתי לארץ ישראל מי גודמן לי תחלה – גרסלר. שבאותה ספינה שנסעתי אני נסע הוא. אלא שאני נסעתי בדיוטא התחתונה והוא בדיוטא העליונה.

מכאן ואילך היינו רואים זה את זה. אדם פנוי הייתי, אשתי לא היתה עמי והייתי פנוי בשבילו כל שעה. לעתות ערב בזמן שהייתי עומד לילך להתחלל מנחה ומערב היה הוא בא אצלי. פעמים הוא יושב עמי עד הצות ופעמים היה מלווני לבית התפלה. טובה היתה לי חברתו של מר גרסלר, אף על פי שלבי היה לוחצני במחיצתו. הוא היה מספר לי כל מה שנעשה בחדרי חדרים, אפילו מעשים קודם לעשייתם היה הוא יודע. שוב לא נחן דעתו לענייני חכמה אלא כל שיחתו היתה עניינים טפלים.

כיון שראיתי את מר גרסלר לא יכולתי לשלוט בעצמי וקראתי לו. מיד העמיד את מרכבתו והעלני אצלו. באותה שעה הסחתי דעתי מן האגרות ומן הרעב. או אפשר שלא סילקתי דעתי מהן אלא שדחיתי אותם לשעה קלה.

לא הספקתי לספר עמו עד שראיתי את חפני השען בא כנגדנו. מיד בקשתי את מר גרסלר שיטה את סוסיו לצד אחר, שחפני זה טרחן הוא ומטריח אותי כל הימים ואני מתיירא לעמוד בד' אמותיו. לפני שנים המציא מין מצודת עכברים ואין לך כל שבוע ושבוע שאינו בא אצלי שתיים שלש פעמים בשבוע ומספר לי מה אומרים על המצאתו, והואיל ואין אומרים עליו כל יום דברים חדשים הרי אני יודע כל הדברים על פיה.

משה לא נתעסקו בתורה, כנגד זה עמדו ודרשו באותו ספר. כל מה שעלה בלבו של אחד מהם מצא בו רמז לדבריו. ואף אותו רמז נדרש. אחר כך באו ודרשו את שנדרש ומה שהיה צריך לידרש עד שהדליק השמש נר וקמו והתפללו. אחר ההבדלה עמדתי והלכתי לבית הדואר.

אבל הרעב והצמאון הציקו לי ונמלכתי בדעתי לסעוד תחילה. לא פסעתי שתי פסיעות עד שבאה מחשבה אחרת בלבי לשלוח האגרות לבית הדואר.

כיון שהלכתי לשלוח את האגרות הרהרתי אילו היה נאמן יודע שאני רעב היה אומר אכול תחילה ואחר כך לך לבית הדואר. מיד פניתי עצמי לבית המלון. לא פסעתי שתי פסיעות עד שבא כח המדמה והעלה לפני מטתו של אדם חולה. אמרתי שמא שלח לו הדוקטור נאמן רפואה לרפאותו. מיד עקרתי את שתי רגלי ורצתי לבית הדואר.

תוך כדי מרוצתי הטיתי את ראשי ועמדתי. הרהרתי בעצמי וכי אין רופאים אלא הוא, ואפילו שאלו את נאמן כלום הבסחתי שרפואתו מועילה. ואפילו היא מועילה, כלום מצווה דוקא אני לדחית את סעודתי מפני עסקי אחרים. באותה שעה נעשו שתי רגלי קשות כאבנים ועמדתי במקום שעמדתי. לא הלכתי לבית המלון מחמת כח המדמה ולא הלכתי לבית הדואר מחמת השכל.

התחלתי משקל בדעתי ואמרתי מי גרם לי שאפקפק. רעב שאני רעב, שלא אכלתי כלום. מיד הפכתי פני כלפי בית המלון ונזדרזתי והלכתי עד שלא תבוא מחשבה אחרת ואחזור.

וכבר שמחתי שאני יודע להיכן אני הולך. והעליתי על לבי כמה נאה לישיב לפני שלחן מלא ולאכול כל צרכי אחרי שלא טעמתי כל היום כלום. ברם חושש הייתי שלא תהא הנאתי שלימה, שהרי בבית המלון מצויים בני אדם נאים ואשטוף בדברים ואהיה נזכר שלא שלחתי את המכתבים ואטרוף את שיחתי בפי.

אלמלי קפצה לי הארץ הייתי עושה לאלתר שליחותי אלא שהדרך לבית הדואר היתה ארוכה והלב היה ריקן וכח המדמה העלה לפני כל מיני מגדים והשכל היה מסייעו. הרי שאלך לבית הדואר בידוע שלא אחזור מיד. הפקידים הללו אינם זריזים ביותר, לקוח בא לפנייהם הם משהים אותו, וכשאבוא אחר כך לסעוד לא אמצא תבשיל זמם, מוטב שאלך לבית המלון תחילה ואחר כך אשלח את המכתבים. שבת הדואר פתוח כמה שעות בלילה. אף על פי כן לא חזרתי לאחור והלכתי לבית הדואר.

קל להבין שמחתו של אדם שהיו לפניו שני דרכים, הטה בזה נדמה לו שהוא צריך לילך בזה, הטה בזה נדמה לו שהוא צריך לילך בזה ולבסוף הוברר לו באיזו הוא צריך לילך והלך. כמה שמחתי באותה שעה שהתגברתי על עסקי עצמי והלכתי לעשות את שליחותי.

באותה שעה הייתי תמיה אפשר שהייתי מפקפק שעה אחת ועמדתי להקדים את ענייני הקלים לפני ענייניו של הדוקטור נאמן. באותה שעה נתחרטתי על כל פרשת העיכוב ונתחרטתי על שדברתי בפני הדוקטור נאמן והלכתי בזריות גדולה עד אצל בית הדואר.

כשעמדתי ליכנס ראיתי את מר גרסלר נוסע במרכבתו. משונה היה הדבר, עכשיו שאין פרסת סוס בכל העיר אדם נוסע עם סוסים, כל שכן אדם משכיל בעל בשר ובעל נימוסין. ובשעת מסעותיו הוא עושה שחוק עם הסוסים ופוגע בעוברי דרכים שמטיילים להנאתם ואינו חושש, כזרכו בחוצה לארץ

פעם פעמים חזר המלצר, וכל אימת שחזר קפצתי מכסאי, לפי שחשבתי שהגיעה שעת, וכל אימת שקפצתי נענע לי הוא בראשו ואמר תיכף ומיד אני מביא לו. בתוך כך באו אורחים חדשים וישבו לפני השולחן והזמינו להם כל מיני אכילה ושתייה וכל מיני מגדים והמלצר רשם כדרכו על פתק והביא להם. התחלתי מהרהר מפני מה הקדים אותם לפני, הלא אני באתי תחילה. אפשר מפני שבקשתי פת שלימה ואין פת שלימה מצוייה כל כך. והתחלתי מוכיח עצמי למה בקשתי פת שלימה ואיני מסתפק במה שיש.

חרטה לאחר מעשה מה מועילה. נתתי פני בשולחן שמא אמצא דבר בשבילי. כל השולחן היה מלא, אבל כל הקערות היו בידי אחרים. בתוך כך ראיתי תינוק אחד יושב ואוכל חלה מכורכמה מאותן החלות שאכלתי אני בילדותי ועדיין טעמן שמור בפי. ויותר שהוא אוכל הוא מפרפר וזורה. לבי עמד בי מרעב. אף על-פי-כן כבשתי את הרעב וניחמתי את עצמי ואמרתי הרי המלצר אמר מיד אני מביא לך ובוודאי יביא לי. שוב הביא המלצר מכבדת מלא אוכלין ואני חזרתי וקפצתי ממקומי ליטול את אכלי, אבל הוא העמיד את המכבדת לפני אחר ואמר מיד אני מביא לו.

אף-על-פי שלבי היה מר למדתי זכות על המלצר ואמרתי מפני מה דוחני כל פעם, מפני שלא מצא פת שלימה והוא כועס עלי שהטרחתיו ביחוד. באותה שעה בקשתי לומר לו יכולני לאכול אפילו מפת בצועה ובלבד שיתן לי כלום, אלא שלא היה לי פתחון פה מחמת רעב וישבתי והמתנתי.

עד שאני יושב נשמע קול השעון עשר ומחצה. נסתכלתי בבהלה בשעון שלי וראיתי שגם השעון שלי מראה על עשר ומחצה, עשר ומחצה שעה כשאר כל השעות, ברם באותו לילה ובאותו זמן נדמה היה לי שאין מן המדה לחשוב על אכילה ושתייה באותה השעה. וכשחשבתי כך הוברר לי שגנאי הוא לי שאשב כאן. וכשהוברר לי הדבר עמדתי והלכתי. לא הבטתי אילך ואילך. כל מחשבתי היתה תפוסה בענין אחד להסתלק מן השולחן עד שלא ירגישו בי.

כשיצאתי נתקלתי במלצר שהביא מכבדת מלאה קערות וצלוחיות ולחם ושאר מיני אוכלין. באותה שעה נתמוטטו שתי ידיו של המלצר ונפלה המכבדת ונתגלגלו כל הכלים וכל האוכלין ונשפך היין והרוטב ואף הוא החלק ונפל. הטו המסובים ראשיהם כנגדנו והביטו פעם בו ופעם בי, מהם תמהים, מהם מלגלים. אף אני עמדתי תמוה כשאני מקנח את בגדי מן הלכלוך ומלכלך בו את שרוללי.

בא בעל הבית והתנצל לפני והחזירני למקומי והושיבני על כסא ובקשני למשוך שעה קלה עד שיביאו לי סעודה אחרת. והוכיח את המלצר שהולך ככסיל, ופייסני בדברים ואמר לי שב בטובתך שב תיכף ומיד יביאו לך את שלך.

שלא בטובתי ישבתי על מקומי כרעב בין השבעים והארכתי את נפשי. כדי שלא להרהר באכילה ושתייה הרהרתי בשאר כל ענינים, אבל אין לך דבר שלא הזכיר לי את המכתבים. אחר שדוליו של בעל הבית ואחר צרתו של המלצר שגרמתי לו אני לא נתנני לבי לילך, ואפילו הייתי הולך לא הייתי מועיל כלום, שבאותה שעה כבר היה בית הדואר סגור. על יד על יד קמו כל המסובים והלכו להם כשהם חוצצים את שיניהם ומפקקים. מהם הביטו בי תמהים ומהם לא השיגחו בי כלל. מחוך כך נכנס המשמש וכיבה כל הנרות ולא שייר אלא מנורה קטנה דלוקה כל שהיא, ואני ישבתי לפני שולחן מלא עצמות ושירי אוכלין ובקבוקים ריקים וכוסות

אפילו אם יעירוני משנתי אגיד ולא אטעה. פעמים כשהוא יושב לפני ומדבר מוגיע מתרוקן ואני עומד להתעלף.

אבל מר גרסלר לא הסה את סוסיו לצד אחר. אדרבא הוא קירב את מרכבתו כלפי חפני ורמז לו לעלות. איני יודע משום מה עשה כך, אם כדי להראות שהוא סבלן או אם לבקש להפטר ממנו ברחוב ולא יטרידנו בביתו. בין כך ובין כך היה הדבר קשה לי. מה עשיתי אני, קפצתי ממקומי והוצאתי את המושכות מידו של מר גרסלר ועמדתי והטיתי את הסוסים לצד אחר. אבל אני איני בקי בהטיית סוסים וכשמשכתי את הסוסים נהפכה המרכבה ואני וגרסלר נתגלגלנו לתוך הרחוב כשאנו אחוזים בתוך המושכות. כמה שצעקתי כמה שבקשתי מגרסלר שיוציאני מצרה זו לא הועיל כלום. אדרבא הוא נתגלגל עמי וצחק, צחק ונתגלגל עמו.

התחלתי מתיירא שמא יעבור אוטומוביל וירוצץ את גולגולתינו, והגבהתי את קולי יותר ויותר. אבל הוא לא השיגח בי, כאילו תענוג הוא לי להתעפר בעפר ולפרפר בין חיים למות. מי יודע מה היה סופי אלמלא לא בא עגלון אחד והזיר אותנו. בקושי זקפתי עצמי מן העפר ונסיתי לעמוד על רגלי ולילך, מאחר שלא יכולתי להראות עצמי בבית הדואר כשפני מלוכלכות הלכתי לבית המלון לנער את בגדי מן האבק ולרחוץ עצמי מלכלוכי.

בית המלון שהלכתי אני לשם טרקלין נאה היה ובני אדם נאים היו סועדים בו. כשבאתי מצאתי כל הבית מלא אנשים ונשים ותינוקות שישבו לפני שולחן מתוקן וסעדו להנאתם. מהם היו לבושים בגדי שבת, ואפילו אותם שלבושים בגדי חול נייערום ועשאו כחדשים. האור סימא את עיני, ריח המאכלים העלה את רוקי. פעם ושתיים בקשתי לחטוף ולאכול ולחטוף ולשתות, ואין לתמוה. שהרי כל היום לא טעמתי כלום, אבל דרך ארץ היתה בי והלכתי לרחוץ עצמי מן הלכלוך. אחר כך נכנסתי לחדר האוכל וישבתי לפני השולחן והמתנתי למלצר.

אחר שעה קלה בא המלצר והזמנתי לי כמה מיני מאכלים. נענע לי המלצר בראשו ורשם לו כל מה שהזמנתי ואמר מיד אני מביא לו, מיד אני מביא לו. כדי להוסיף חשיבות על סעודתי אמרתי למלצר שאני מבקש פת שלימה. נענע לי המלצר בראשו ואמר מיד אני מביא לו, מיד אני מביא לו.

לא יצתה שעה קלה עד שחזר ובא ומכבדת גדולה בידו משופעת בכל מיני מאכלים טובים ומשקאות טובים. קפצתי כנגדו ליטול את חלקי. אבל הוא לא העמיד את המאכלים ואת המשקאות לפני, אלא העמידם לפני אחר, ותוך כדי דבר פנח כנגדי ואמר תיכף אני מביא אף לי.

חזרתי וישבתי במקומי והמתנתי שיחזור ויבוא. לא יצתה שעה קלה עד שחזר ובא. ואף עכשיו לא חזר ריקם, אדרבה מכבדת זו שהביא היתה גדולה מן הקידמת והמאכלים והמשקאות היו נאים מן המאכלים והמשקאות הראשונים. אמרתי בלבי זהו שאומרים הבריות כל המתין הרבה מקבל הרבה. כשעמדתי ליטול אמר לי המלצר ימחול האדון, תיכף אני מביא לו, והעמיד את המכבדת לפני אורח אחר וסידר לפניו את המאכלים ואת המשקאות ויצא.

כך ישבתי בבושט פנים ובבטן ריקה. בקושי שלטתי בעצמי שלא לחטוף מאחרים וניחמתי את עצמי שסוף סוף אקבל אף אני את חלקי. אין אדם נוגע במה שמוכן לחברו. כשם שאיני חוטף את של אחרים כך לא יחטפו אחרים את שלי. האורחים הללו באו לפני ומי שבא תחילה מקבל תחילה.

מסויבות ומפה מלוכלכת יהמתנתי לסעודתי. עלתה מחשבה על לבי שאבדו המכתבים. אחר כל הגלגולים שנתגלגלתי עם גרסלר לא היה ספק בידי שאבדתי אותם בדרך. מששתי בכיסי בבהלה גדולה ותמהתי שלא אבדו. כשבדקתי אותם ראיתי שנסתאבו מן הרפש ומן היין ומשאר כל אוכלין. שוב נשמע קול השעון. אבל אזני היו יגעוה ולא יכולתי לכוון מספר הקולות. אפשר כבר יצאו שתיים עשרה, ואפשר שלא הגיעו אלא אחת עשרה ומחצה. המנורה המחילה מעשנת והעלתה פיוח והדממה נתכפלה והלכה. פתאום שמעתי כעין קול, זה הקול של חריקת מפתח במנעול, וידעתי שנעלו את הניח והסיחו דעתם ממני. שוב נשמע קולו של המפתח כשהוא חוזר ונועל. דומה היה עלי זה הקול כקול מסמר שתוקעים בבשר. כבשתי את פני בשתי ידי וצמצמתי את עיני מצער. בתוך כך שמעתי כעין זיג וראיתי עכבר מנקר בעצמות ובשירי האוכלין. אפשר חצוף הוא כל כך ואינו מתירא ממני, או אפשר אינו מרגיש בי. מיד עמדתי להבריחה, ברם כל גופי נתנמנם ולא יכולתי להגביה את ידי. ישבתי ושמעתי כשהוא מכרסם להנאתו ואינו חושש. וכך היה מכרסם את העצמות ואת שירי הלחם ואת המפה. חשבתי בדעתי אחר שיסיים שם יתחיל בי. תחילה בכסא שאני יושב עליו. אחר כך במנעלים שלי, אחר כך בפוזמקאותי. אחר כך בשאר כלי ואחר כך בעורי ואחר כך בבשרי. ואני איני עושה לו כלום. שכל גופי מנמנם. ברם תקוה כל שהי עדיין היתה בלבי שבקרוב יצלצל השעון ויחריד את העכבר ויברח.

עד שאני יושב קפץ חתול לתוך החדר. אמרתי עד שאני מבקש ישועתי ממקום זה באה ישועתי ממקום אחר. אבל העכבר לא נתבהל מן החתול והחתול לא נתפעל מן העכבר. המנורה דעכה והלכה והחדר החשיך ועיני החתול דלקו באפלה זו, ואור ירוק היה מבצבץ ויוצא מהן. לבסוף הגדילו עיניו של החתול ואורן התחיל ממלא את כל החדר עד שנודעועתי ונפלתי מכסאי. אף הוא נזדעזע וקפץ בבהלה והיה צופה בי. הוא מצד אחד והעכבר מצד אחד.

כך שכבתי כמה ששכבתי והרהרתי בלבי כלום לא יבוא סוף וקץ לכל ענויי... באותה שעה שמעתי קול רגליהם של סוסים ורעש של מרכבה וידעתי שמר גרסלר חוזר מטיולו. זוהי המרכבה שאני נסעתי עליה ואלו הסוסים שמשכו אותי וזהו האיש שהיה נוסע עמי. אחר כל מה שעבר עלי עם מר גרסלר לא יכולתי לצפות לישועה על ידו.

איני יודע מה עבר עלי אחר כך. אבל זכורני, כשהאיר היום באו משרתים ומשרתות לכבד את החדר ומצאוני מוטל על הרצפה. מהם נתבהלו ומהם צחקו ולא היה אדם מהם יודע מי אני, עד שבא המלצר ואמר זהו אותו אדם שבקש פת שלימה.

נטלתי את איברי וקמתי, בגדי היו מלוכלכים ופני היו עקומות וידי היו מסואבות ורגלי היו כבדות ושפתי היו מרופטות וגרוני היה יבש ושיני היו קהות מזיעה של רעב וראשי היה מבולבל ושאר כל הגוף לא היה שלם. בקושי טלטלתי עצמי מבית המלון לרחוב ומרחוב לסמטא ומסמטא למבוי וממבוי לחצר ומחצר לחצר אחרת עד שנכנסתי לביתי. כל אותה הדרך לא היו המכתבים זזים מעיני. אבל אותו היום שבת של גליות היה שבית הדואר סגור ולא עלה זכרונם של המכתבים אלא לייסרני. אחר שחזרתי קצת לחיותי עמדתי להכין לי מזונותי. אדם בודד הייתי באותו פרק, אשתי וילדי ישבו בחוצה לארץ וכל טרחת מזונותי היתה מושלכת עלי.